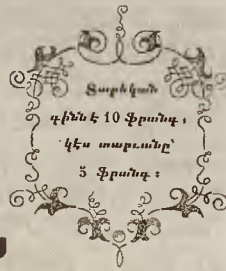

ԵՐԱՅԻՄ

Օ Ր Ա Գ Ի Ր Ը Ն Տ Ա Ն Ե Կ Ա Ն

Թ Ի Ի 19.

1862

Ե. ՀԱՅԱՐ

Միտքաւնեայ
Աստուծոց գերիւնքը :
(Հարաւակո-նիւն) :

Խսուրեան վէճն որոշուե-
լէն ետքը՝ գերեաց խնդիրը
բաւական ժամանակ խա-
ղաղ մնաց, մինչեւ որ 1846ին
նորէն բորբոքեցաւ, Դեք-
սաս գաւառին Դաշնակցու-
թեան մէջ առնուելու առ-
թիւր: Դեքսաս գաւառը ը-
սելով՝ կ'իմացուէր Միսիսիբի եւ Ռիդ
կոնտէ տէլ նորդէ գետերուն մէջ-
տեղն եղող սպանիական նահանգը, որն
որ Մեքսիկայի փոխարքայութեան մէկ մասը կը կազ-
մէր: Եւ որովհետեւ Լուիզիանա ու Դեքսաս գաւառ-
ներուն մէջ որոշ սահման մը չէր դրուած, Լուիզիա-
նա գաւառին Ամերիկացւոց ձեռքն անցնելէն ետքը՝
Հարկաւ Սպանիացւոց ու Ամերիկացւոց մէջ սահ-
մաններու նկատմամբ կռիւներ պիտի ծագէին: Ամե-
րիկացւոց սահմանապահ գնդերուն զօրապետը միշտ
դէպ ի արեւմուտք յառաջ կը քալէր. նոյնը կ'ընէր
նաեւ Սպանիացւոց զօրավարը, մինչեւ որ երկուքն
ալ դիմացէ դիմաց պատահեցան, եւ ան տեղն երկու-
տէրութեանց սահման ճանչցուեցաւ:

Մեքսիկային Սպանիայէն անկախ ըլլալէն ետեւ,
1835ին Հարաւային Ամերիկայէն սկսան Դեքսաս գաղ-
թականութիւններ գալ: Սակայն աս գաղթականութիւնն
աւելի արշաւանքի կը նմանէր, քան թէ գաղ-
թականութեան: Գաղթականք զինաւորեալ էին, եւ
ետեւնէն գերեաց խմբեր ունէին, ուր որ Մեքսիկայի
մէջ գերութիւնը բոլորովին արգելեալ էր. բայց
Մեքսիկայի օրէնքներուն ոչ ոք միտ կը դնէր: Աս գաղ-
թականներուն դիտաւորութիւնը չէր կրնար երկայն
ժամանակ ծածուկ մնալ, մանաւանդ Սամուէլ Հաւսդըն
զօրավարին՝ Արքանդաս գաւառէն Դեքսաս յարձա-
կելէն ետքը, որ ատեն Ամերիկայի լրագիրները սկսան

լսել թէ Քիչ ժամանակէն կը լսենք որ իր դուռը
Դեքսասի մէջ տնկեր է:

Ամերիկացիք այսպիսի անիրաւ ու յանդուգն
ձեռնարկութեան պատրուակ առին նոյն ժամանակ
Մեքսիկայի մէջ եղած խռովութիւնները: Նոյն եր-
կրին մէջ Սանդանա դաշնակցական սահմանադրու-
թիւնը վերցընելով, ինք զինքը հրամանապետ կար-
գած էր, որուն վրայ Դեքսացիք բարկանալով, ապս-
տամբած ու իրենք զինքն Մեքսիկայէն անկախ հրա-
տարակած էին: Եւ չինդոյի պատերազմով, որն որ Սան-
դանային պարտութեամբն ու գերի իյնալովը լմըն-
ցաւ, Դեքսաս գաւառին անկախութիւնը հաստատուե-
ցաւ: Սանդանա յանձն առաւ խաղաղութեան դաշինք
դնել, եւ Դեքսաս գաւառին անկախութիւնը ճանչ-
նալ, որով նոյն գաւառը 1845ին Մարտի 2ին Դա-
շնակցութեան մէջ ընդունուեցաւ:

Ամերիկացիք Դեքսաս գաւառը Դաշնակցութեան
մէջ առնելէն մէկ տարի ետքը, Ռիդ կոնտէ գետին
եզերքը բռնելու համար զօրք խաւրեցին. վասն զի
Դեքսացիք նոյնն իբրեւ իրենց սահմանը կը պահան-
ջէին, իսկ Մեքսիկացիք աս բանս յանձն չէին առ-
նէր: Աս պատճառաւ Ամերիկացւոց ու Մեքսիկացւոց
մէջ նորէն պատերազմ բացուեցաւ: Պատերազմին
սաստիկութեամբ մղուած ատենը, խաղաղութիւն ընե-
լու համար մեծ դրամոց գումար մը հարկաւոր տես-
նուեցաւ: Բոլք նորընտիր գահերէցը՝ 1846ին Օգոս-
տոսի 8ին համաժողովոյն առջեւն օրինագիր մը դրաւ,
որով խաղաղութեան բանակցութիւնները սկսելու
համար 30,000 տոլար կը խնդրէր, իսկ խաղաղու-
թեան դաշինք դնելու համար՝ 2,000,000 տոլար:

Համաժողովոյն մէջ աս օրինագրոյն վրայ խո-
սուած ատեն՝ Դաւիթ Ուիլմըդ Բէնսիլլանիայի պատ-
գամաւորը հետեւեալ չափաւորիչ պայմանն առաջ-
արկեց. Մեքսիկայի հասարակապետութեան երկիր
մ'առնելու եւ նոյն իսկ խնդրուած ստակը տալու հա-
մար, գլխաւոր ու էական պայմաններէն մէկն աս պի-
տի դրուի, որ վերոյիշեալ երկրին մէջ թէ գերու-
թիւնն ու թէ բռնի ծառայութիւնն արգելուի:

Աս առաջարկութիւնը պատգամաւորաց սենեակը
64 քուէի դէմ 80 քուէով ընդունեցաւ. իսկ ծե-

րակցյալը նոյնը ջնջելու վրայ էր, երբ որ երկու սե-
նեակներուն նիստերը գոցուեցան: Սակայն եւ այն-
պէս համաժողովոյն 1847ին Դեկտեմբերի 6ին նորէն
գումարուած ատենը, հարկ էր աս առաջարկութիւնը
տարբեր ձեւի տակ խորհելով ընդունել տալ: Անոր
համար Գլխավորն Տէլէյփէրի պատգամաւորը, նոր ա-
ռաջարկութիւն մ'ըրաւ, որով կը պահանջէր, որ Նոր
Մեքսիկոյ ու Գալիֆոռնիա գաւառները կարգի դրուին,
եւ նոյն երկիրներուն մէջ գերութեան խափանուիլը
կամ շարունակուիլը դատաստանական ատենին ու-
րոշման տակ ձգուի: Ծերակոյտն աս առաջարկու-
թիւնն ընդունեցաւ, բայց պատգամաւորաց սենեակը
նոյնը բացարձակապէս մերժեց:

Նոյն միջոցին Միաբանեալ նահանգներուն գահ-
երէցը փոխուելով, Գլխավոր զօրապետը գահերէց
ընտրուեցաւ, որով խնդիրը բոլորովին կերպարանա-
փոխ եղաւ: Նոր գահերէցին առաջին ու գլխաւոր
մտածմունքն եղաւ լմնցընել Նոր Մեքսիկոյի ու Գա-
լիֆոռնիայի խնդիրը, որն որ վերջին համաժողովոյն
գլխաւոր խօսակցութեան նիւթն եղած էր: Աս վախ-
ճանաւ Գլխ Գէնդերգիի պատգամաւորը հետեւեալ
հինգ առաջարկութիւններն ըրաւ. 1. Գալիֆոռնիա
իր խնդրելովը Գալիֆոռնիայի մէջ առնուի, առանց
գերութիւնն արգելելու կամ թող տալու նկատմամբ
պայման մը դրուելու: 2. Որովհետեւ Մեքսիկոյի հա-
սարակապետութենէն Միաբանեալ նահանգաց անցած
երկիրներուն մէջ օրինօք հաստատուած գերութիւն
չկար, անոր համար հարկաւոր չ'երեւար որ համա-
ժողովը նոյնին արգելուելուն կամ թող տրուելուն
նկատմամբ օրինական կարգաւորութիւններ ընէ: 3.
Ռիոյ կռանտէ տէլ Նորգէ գետը Գեքսաս գաւառին
սահմանն ըլլայ: 4. Սահմանագրութեան պահանջածին
համաձայն՝ փախտական գերիներն ետ դարձնելու
նկատմամբ ազգու օրէնքներ դրուին: 5. Համաժողովը
գերի ունեցող երկիրներուն մէջ գերեւաճառու-
թիւնը խափանելու իշխանութիւն չունի, վասն զի
ասիկայ իւրաքանչիւր տերութեանց ներքին իրողու-
թեանց կը վերաբերի:

Աս առաջարկութեանց ինչ գիտաւորութեամբ
չնուած ըլլալը յայտնի էր: Գլխ Կ'ուզէր դաշինքով
մը՝ գերեաց կողմնակիցներուն նոր յաղթութիւն մը
ստանալ տալ: Սակայն եւ այնպէս աս առաջարկու-
թեան՝ ամենէն աւելի սաստիկ հակառակեցան գերու-
թեան կողմնակիցները: Համաժողովոյն մէջ՝ ասոր վրայ
մինչեւ նոյն ատեն չտեսնուած սաստկութեամբ՝ գրե-
թէ ամբողջ ութ ամիս վիճուեցաւ:

Աս շիղթութեանց ժամանակ Գլխավոր գահերէցը
մեռնելով (1850 Յունիս 9) իրեն տեղ Գիլմոր գա-
հերէցի փոխանորդն ընտրուեցաւ: Որչափ որ Գլխավոր
իբրեւ ռամկապետական՝ անմիջամտութեան սկզբան
կը հետեւէր, այնչափ աւելի կը վախճուէր որ Գիլմոր
իբրեւ Հուրգեան՝ ճէֆֆերսոնին ճամբան կը բռնէ:
Սակայն բոլորովին հակառակը պատահեցաւ: Գիլմոր

իրեն առաջին պաշտօնեաց ըրաւ զԳալիթ Ուէպսդըր,
որով երկու կողմնակցութեանց վրայ մեծ ազդեցու-
թիւն պատճառեցաւ: Ծերակոյտին մէջ հարաւային
գաւառներուն երեսփոխանները, որոնք մինչեւ նոյն ա-
տեն Գլխին առաջարկութեանց գլխաւոր հակառակորդ-
ներն էին, նոյնն ընդունեցան: Եւ թէպէտ պատգամա-
ւորաց սենեակին մէջ վէճը տակաւին շարունակուե-
ցաւ, բայց օրինագիրը՝ երեք անգամ՝ մերժուելէն ետ-
քը, չորրորդ անգամ՝ քննութեան տակ ձգուելով՝
վերջապէս ընդունուեցաւ:

Բոլոր աս երկարատեւ վէճերուն ժամանակը շի-
նուած օրինագիրները, որոնք ամենը մէկտեղ 1850ին
Գալիֆոռնիայի կանոնները կը կոչուին, հետեւեալ
գլխաւոր յօդուածները կը բովանդակեն: 1. Գեքսաս
գաւառին սահմաններուն որոշումը: 2. Նոր Մեքսիկոյի
կարգաւորութիւնը, գերութեամբ կամ առանց գերու-
թեան, նոյն երկրին սահմանագրութեան որոշածին հա-
մաձայն: 3. Գալիֆոռնիային Գալիֆոռնիայի մէջ
առնուիլը, իր ազատ սահմանագրութեամբը: 4. Գերի
բռնելու համար նոր օրէնքներ դրուիլը: 5. Գոլում-
պիա նահանգին մէջ գերեւաճառութեան խափանուի-
լը: — Աս որոշումներն կը տեսնուի որ ներկայ մի-
ջոցը՝ ինչպէս իսկզբան զրուցեցինք, լմնացաւ՝ սահմա-
նուելով որ իւրաքանչիւր նահանգ ազատ ըլլայ գերի
պահելու եւ չպահելու:

Պիպի շարունակուի:

ՎԵՐԱԳՐԱԿԱՆ

Իտալիայի համադրութիւնը:

Ը.

Իտալիայի մէջ՝ զաղղիական մեծ յեղափոխութեան ա-
տենէն սկսեալ՝ պատահած դէպքերը:

ՈՒՄԻՋՈՑ

1789—1815.

Հազիւ թէ Պանաբարգէ Իտալիայի մէջ ըլլալ
Գաղղիական զօրաց մեծ մասովը նոյն երկրէն դուրս ելած
էր, Վենետիկի տերութեան այլեւայլ քաղաքներուն մէջ
ապստամբական շարժումները սկսաւ: Պերկամոնիքը ամենէն
առաջ ապստամբութեան դրօշը բացին (1797. Մարտ
12.), Ծերակոյտէն դուրս թաղաքապետը վաճառեցին,
ու Լոմբարտացիներէն օգնութիւն խնդրեցին: Հոն բոր-
բոքած ապստամբութեան հրդեհն արտաքոյ կարգի չու-
տութեամբ տարածուելով՝ Պրեշիա եւ ուրիշ մօտաւոր
քաղաքները հասաւ: Պրեշիայի քաղաքապետը չլրնալով
ապստամբութիւնը զսպել, քաղաքը թողուց ելաւ. ողյն-
պէս ուրիշ քաղաքներէն ալ Ծերակոյտէն դուրս պաշ-
տօնատէրները հեռացան: Իսկ Ծերակոյտը գեղաղբներն
ու լեռնաբնակները զինելով, ապստամբաց դէմ կը խա-
րէր. հրաման տալով որ չէ թէ միայն անոնց դէմ, այլ
պէտք եղած տեղ նաեւ Գաղղիացաց դէմ զենքերնին
բանեցընեն: Ասիկայ զատ իր կանոնաւոր զօրքը Մինչեղջի

քովերը խաբեց: Ասոր վրայ Պոնաբարդէին Իտալիա ձգած Գիլմէն զօրապետը՝ ծերակուտին զօրաց դէմ իր պատրաստութիւնները տեսնելէն ետեւ՝ շուտ մը Պոնաբարդէին տեղեկութիւններ խաբեց: Մի եւ նոյն ատեն ծերակոյտը խորհուրդի ժողովուեցաւ, որուն մէջ խորհրդականներուն մեծագոյն մասին կարծիքն եղաւ հին սահմանադրութեան մէջ շատոնցունէն հարկաւոր երեւցող փոփոխութիւններն ընել: Ասոր վրայ հաստատուն որոշում մը չեղած՝ Պոնաբարդէին պատգամաւորներ խաբեց՝ անոր միտքն իմանալու եւ օգնութիւնը խնդրելու համար:

Նոյն ժամանակ Պոնաբարդէ այլեւայլ յաղթութիւններով յառաջ գացած, Աւստրիայի երկիրներուն մէջ Վրիցիա հասած էր ու Թրիեստի յանձնուելուն եւ Գաղղիացւոց տրուելուն գործքին կը զբաղէր: Մի եւ նոյն ատեն հասան իրեն թէ Գիլմէն զօրապետին խաբած տեղեկութիւններն ու թէ ծերակուտին պատգամաւորները, զորոնք եւ (Մարտ 25.) պատուով ընդունեցաւ ու իրենց հասկըցուց՝ որ եթէ ծերակոյտն իր հին սահմանադրութիւնը կը փոխէ, ինքն ալ պատրաստ է երկրին մէջ ելած խռովութիւնները դադարեցնելու համար կարեւոր նպատակները տալու: Պատգամաւորները յայտնի ցուցուցին՝ որ ծերակուտին պահանջած գլխաւոր օգնութիւնն ան է՝ որ Պերկամպի, Պրեշայի ու Վեւրոնայի ամրոցներուն մէջի գաղղիացի զօրքը ետ կանչէ ու գեղացիներուն եւ հաւատարիմ մնացող ժողովուրդին՝ ապստամբներուն դէմ զենքով գործելը չարգելու: Նաեւ առ ալ իմացուցին՝ որ Իտալիա գտնուող գաղղիացի զօրաց համար մինչեւ ան ատեն տուած պարէնին՝ ալ չեն կրնար տալ: Աս պահանջմունքները Պոնաբարդէին բարկութիւնը գրգռեցին, ուստի եւ զիրենք սպառնալիքներով արձակեց:

Աս միջոցիս Վենետիկի երկրին մէջ ապստամբութիւնը շուտ շուտ կը յառաջանար. Գրեմայի մէջ ալ սաստկութեամբ սկսաւ: Նոյն օրերը Գաղղիացւոց զօրաց մէկ մասը հոն մտաւ, որմէ ապստամբք աւելի համարձակութիւն ստանալով, ծերակուտէն դուրսած քաղաքապետը վնասեցին: Լեռնականք ու գեղացիք ալ սկսան ապստամբած քաղաքներուն վրայ քալել: Գիլմէն ասոնց դէմ քանի մը զնդեր խաբեց ու քանի մը կռիւներ եղան, քանի մը գեղեր այրեցան: Գեղացիք աւելի եւս կատուելով՝ տեղ տեղ շատ Գաղղիացիներ ալ սպաննեցին: Վեւրոյիչեալ քաղաքներն իրարու օգնելով եւ Լոմբարտիայէն եկող Իտալացի ու փախստական Լեհերու զնդերէն օգնութիւն գտնելով, լեռնականներն ու գեղացիները հեռացնելու կ'աշխատէին: Բայց ծերակուտին զօրքն ու կողմնակիցներն անոնցմէ շատերը սպաննեցին, շատերն ալ ինչպէս նաեւ ամէն Գաղղիացւոց կողմնակիցները գերի բռնելով՝ Վենետիկ խաբեցին, որոնցմէ ոմանք գաղտ սպանուեցան, ոմանք բանտ դրուեցան:

Իտալիայի մէջ ու անոր նկատմամբ առ գէպքերն եղած ատենը՝ Պոնաբարդէ Վարինդիայի ու Ստիրիայի մէջ իր յաղթութիւնները յառաջ տանելով, Լեոպէն

քաղաքին մէջ Աւստրիայի տերութեան հետ խաղաղութեան դաշանց նախակարգ կամ յառաջնութեայ գլխաւոր պայմանները հաստատելու կը զբաղէր, որոնք եւ Ապրիլի 18ին երկու դիաց ստորագրուեցան: Աս պայմաններուն մէկ քանին Իտալիայի հանդամանայ վրայ էին. Ա. Աւստրիա մինչեւ ան ատեն իր իշխանութեան տակ ըլլող Բեղգիայի երկրէն ու Լոմբարտիայի մէկ մասէն կամ Օլիոյ գետէն անդին ըլլող տեղերէն հրաժարելուն համար՝ Իտալիայի մէջ կ'ընդունի՝ ցամաք երկրին վրայ Վենետիկի ունեցած տեղերէն Օլիոյ ու Բոյ գետերուն եւ Ադրիական ծովուն մէջտեղն ըլլող երկիրները, Իտալիայով ու Լիւրիկէի մէկ մասով, կամ գրեթէ բոլոր Վենետիկի ցամաք երկիրը: Բ. Վենետիկի հասարակապետութիւնն իր անկախութիւնը կը պահէ. նաեւ Զոնիական կղզիներն իր տակը կը մնան. միանգամայն իր կրօնընցուցած տեղերուն հատուցման համար Պոլոնեա, Ֆերրարա ու Ռոմանետա կ'ընդունի: Սակայն ինքն ալ իր հին խիստ ազնուապետական սահմանադրութեան մէջ քանի մը փոփոխութիւններ ու չափաւորութիւններ պիտ'որ ընէ: Գ. Աւստրիայի կայսրն Իտալիայի մէջ հաստատուած կամ հաստատուելու հասարակապետութիւնները կ'ընդունի: Գ. Վենետիկի նկատմամբ ըլլալու ուրիշ ամէն կարգաւորութիւնները Գաղղիայի ու Աւստրիայի տերութեանց միաբան հաւանութեամբ կ'որոշուին ու կը հաստատուին: Ե. Բուն խաղաղութեան դաշինքը հաստատուելէն ետքը՝ Մանդուայի բերդն ու երկիրը, ինչպէս նաեւ Բալմանուվայի ու Բեւքիէրայի բերդերն Աւստրիայի տակ կը մնան:

Մէկալ կողմանէ ծերակուտին կողմնակցաց ու զօրաց եւ ապստամբներուն ու Գաղղիացւոց մէջ կռիւները կը շարունակէին: Առաջինները Վերոնայի բերդը Գաղղիացւոց ձեռքէն ազատել կ'ուզէին: Գաղղիացւոց բերդապահ զօրապետը բերդէն դուրս ելլելը խոչնդելով, Վերոնա գտնուող զօրաց մեծ մասը բերդին մէջ ժողովեց: Իսկ դուրսը ծերակուտին կողմնակիցները՝ դիմացինն ելլող զինեալ ու անզէն Գաղղիացիներն անխնայ կը սպաննէին: Ծերակուտին պաշտօնատէրները բերդապահ զօրապետին հետ բանակցութեան մէջ մտնելով՝ արիւնհեղութիւնը դադարեցնելու կը ջանային: Բայց առ բանազնացութիւնն արդիւնք մը չունենալով՝ զնդակոծութիւնը (Ապր. 18.) սկսաւ, ու քաղաքին մէկ քանի կողմը հրդեհ ելաւ. նոյն ատեն լեռնականք ու գեղացիք ալ իրենց սպանութիւնները կը շարունակէին: Վերջապէս Գիլմէն զօրապետը՝ Վերոնայի վրայ այլեւայլ զնդեր քալեցուց, որոնք ծերակուտին զօրացը հետ քանի մը հեղ սատոյի զարնուելէն ետքը՝ եկան քաղաքը պաշարեցին, որն որ քանի մը օր ետքը անձնատուր եղաւ: Գիլմէն կարգն ու հանգարտութիւնը քաղաքին մէջ հաստատելու համար կարեւոր հրամանները տալէն ետքը, Պոնաբարդէին ամէն գէպքերուն վրայ ճիշդ տեղեկութիւններ խաբեց:

Ծերակոյտը մի եւ նոյն ժամանակ թէ Վերոնայի բոլորովին Գաղղիացւոց ձեռքն ինչալուն եւ թէ Պոնաբարդէին իր յաղթութիւններէն ետքը Աւստրիայի

հետ խաղաղութեան նախակարգ պայմաններուն վրայ դաշն գնելուն լուրերն առաւ։ Ասոր վրայ երկու պատգամաւորներ խաւրեց Պոնաբարդէին, ցուցնելու համար որ եղածները տերութեանէ ապստամբութեան դէմ էր, եւ Գաղղիացոց կոտորածը, ինչպէս նաեւ Վիտոյի առջեւ (Ապր. 23.) Գաղղիայի նաւերուն դէմ հասարակապետութեան թնդանօթներէն պատճառած մնասը, ծերակուտին գիտութեամբն ու հրամանաւ եղած չեն։ Աս պատգամաւորները (Ապր. 25.) զՊոնաբարդէ Ստիրիայի կրաց քաղաքը գտնելով, ջանացին բարկութիւնը հանդարտեցնել, բայց հնար չեղաւ։ Ուստի եւ (Մայիս 2.) զերէնք խիստ խօսքերով արձակելէն ետքը՝ յայտարարութիւն մը հրատարակեց, որով յայտնի կ'ընէր որ անկից ետքը Գաղղիայի ու Վենետիկի մէջ թշնամութիւնն ու պատերազմը սկսած է։ Աս ատենները Վենետիկի թէպէտ եւ արտաքուստ աղէկ ամրացած էր. սակայն ներքուստ՝ գլխաւորութիւնները վերջին աստիճանի բորբոքած ըլլալով, ինք զինքն արտաքին թշնամիներէն պաշտպանելու զօրութիւն չունէր։

Իրեն աս վիճակին մէջ գտնուելով ու Պոնաբարդէ իր զօրքով Վենետիկի մօտերը հասած ըլլալով, տերութեան մեծ խորհուրդը ժողովեցաւ ու որոշեց՝ Պոնաբարդէին երկու պատգամաւոր խաւրել ու ծանուցանել որ ծերակոյտը սահմանադրութեան մէջ քանի մը կարեւոր փոփոխութիւններ ընելու պատրաստ է։ — Պատգամաւորներն զՊոնաբարդէ Մալիէրայի մօտերը գտան, ուր իր զօրքերն արդէն սկսած էին՝ բերդին թնդանօթներուն դէմ իրենց թնդանօթները բանեցնել։ Երբ որ առաջարկութիւնն Պոնաբարդէին ըրին, հարցուց թէ շեղմէ առաջ ինձի եկող պատգամաւորներուն տուած հրամաններս կատարեցա՞ն, եւ առանձինն հասարակապետութեան երեք գլխաւոր քննիչներն ու Վիտոյի հրամանատարը մահաւամբ պատժուեցան թէ չէ. մինչեւ որ աս հրամաններս ի գործ չեն դրուիր, ծերակուտին հետ խաղաղութեան վրայ խօսք մ'ալ չեմ ուղեր խօսիլ։ Պատգամաւորները հաղիւ իրմէ վեց օրուան զինադադարի ու մտածելու ժամանակ ընդունեցան, եւ հրաման առին աս միջոցին մէջ ամէն իր առաջարկութեանց ընդունուելուն լուրը բերելու։ Պոնաբարդէ պատգամաւորներուն իր հաստատուն կամքը յայտնելէն ետքը՝ ելաւ Մանդուա, հոնկից ալ Միլան գնաց։ Երկու պատգամաւորները դարձան ու Պոնաբարդէին կամքը ծերակուտին յայտնեցին. նորէն (Մայ. 4.) մեծ խորհրդեան ժողովը գումարեցաւ, եւ սահմանեց որ Պոնաբարդէին՝ լիակատար իշխանութեամբ գործակալներ խաւրուին, որոնք անոր հետ խաղաղութիւն հաստատեն։

Երբ որ հին սահմանադրութեան փոխուելու խորհուրդը յայտնի եղաւ, Վենետիկի մէջ ազնուականք՝ որոնք աս փոփոխութիւնը կ'ուզէին, սկսան ուրախութիւնն յայտնել. իսկ ստորին ժողովուրդը՝ որ կառավարութեան կողմն էր, գիտնալով որ ան փոփոխութեամբ իրեն օգուտ մը չ'ըլլար, սկսաւ ազնուականաց դէմ կատաղել։ Սակայն եւ այնպէս (Մայ. 12.) մեծ խորհուրդն ու

որոշեց որ հին սահմանադրութիւնը կամ ազնուականական կառավարութիւնը դադրի, գերագոյն իշխանութիւնը Վենետական ազգին տրուի, քաղաքային կամ քաղաքականաց խորհրդանոց մը ու Վենետիկի ամէն վիճակներուն կամ գաւառներուն պատգամաւորներէն կազմուած առժամանակեայ կառավարութիւն մը դրուի։ Ուրիշ քանի մը որոշումներէն զատ՝ սահմանուեցաւ որ Գաղղիայի զօրքը Վենետիկ մտնէ պահպանէ։ Աս որոշումները հրատարակուածին պէս՝ ժողովրդեան մէկ մասը սկսաւ իր կատաղութեան ցոյցերը տալ. քանի մը երեւելի ազնուականաց տները կողբալու եղան. ամէն դիւթութեան ան աստիճանի հասած որ սոսկալի արիւնհեղութեանց մօտ ըլլալը յայտնի կը տեսնուէր։ Բայց բնակչաց մէկ մասը գալու չարեաց առջեւն առնելու համար մալդացի զօրապետի մը առաջնորդութեամբ զինած՝ խռովարարներուն վրայ յարձակեցան, ու կարճ կուռէ մը ետքը՝ հանդարտութիւն եղաւ. եւ նոյն ատեն 4000 գաղղիացի զօրք ալ Վենետիկ քաղաքը մտնելով՝ (Մայ. 16.) ամէն կողմ խաղաղացաւ։

Ասոնք Վենետիկի մէջ եղած ատեն՝ ծերակուտին պատգամաւորները կամ գործակալները Միլան Պոնաբարդէին առջեւն ելլելով՝ իրենց առած լիակատար իշխանութեան համաձայն՝ անոր հետ վերը յիշուած որոշումներուն համեմատ դաշինքը հաստատեցին։ Աս դաշնաց մէջ քանի մը գաղտուկ հատուածներ ալ դրուեցան. Ա. Վենետիկ իր գաւառներէն մէկ քանին պիտի թողու եւ անոնց տեղ իրեն ուրիշ երկիրներ պիտ'որ տրուին. (ինչպէս որ Վեպլէնի դաշնաց մէջ որոշուած էր.) Բ. Գաղղիացոց երեք միլիոն Ֆրանք ստակ պիտ'որ վճարէ. Գ. Երեք միլիոն Ֆրանքի արժէքով ծովային պաշար պիտ'որ տայ. Դ. Չորս մեծ պատերազմական նաւ ու երկու ալ կրկնայարկ նաւ պիտի տայ։ Ահաւասիկ աս պատճառներով ու այսպիսի որոշմանց ու նոր դաշնաց զօրութեամբ՝ Վենետիկի հին ու անուանի ազնուականական հասարակապետութիւնը՝ ըստ իր գլխաւոր հիմանքը բուրովին խախտեցաւ կամ ռազմապետական կառավարութեան փոխուեցաւ, ու միայն առերեւոյթ տկար անկախութիւն մը պահեց։

Պոնաբարդէ վերոյգրեալ կերպով ու երկրին մէջ ելած ապստամբութեան օգնելով՝ աս հզօր հասարակապետութիւնը տկարացնելէն ու խոնարհեցնելէն ետքը, Վեպլէնի դաշնաց մէջ որոշուած պայմանները չնկատուելով, շուտ մը Գաղղիայէն քանի մը նաւ բերել տուաւ, եւ Վենետիկի նաւերուն հետ միացնելով խաւրեց՝ Յոնիական կղզիները (Գորֆու, Չանդա, Բեֆալոնիա, Ս. Մաւրա, Չերիկոյ, Բալբոս ու Թէպլի), որոնք Վենետիկի իշխանութեան տակն էին, Գաղղիայի համար գրաւել տուաւ։ Նաեւ չէ թէ միայն Վենետիկի զինարանին մէջ գտնուող զէնքերն առաւ Գաղղիայի զօրաց բաժնեց, հապա եկեղեցիներուն շատին գանձերն ու զարդերն ալ կուղարկեց, ու թանգարաններուն մէջէն ճարտարաբանութեան գործուածներն առաւ։

Պիտի Շարունահոյի։

ԱՆԻՄԱԿԱՆԱԿԱՆ

Ջոդո: — Գնտ, յիմ, ծոյ:

(Վերջ:)

Բ. Ծովուն ջրային յատկութիւնները: 1. Ծովի ջրոյն համը դառն ու աղի է, այնպէս որ ոչ եփելու եւ ոչ խմելու կրնայ գործածուիլ. միայն քանի մը դէպքերու մէջ իբրեւ գեղ կը խմուի: Նոյնպէս ծովու սառուցին ջուրն ալ կրնայ խմուիլ: Ասիկա կը պատճառեն ծովուն մէջի հանքային նիւթերը, ինչպէս դառնիճ հող, կիր, մանուսանգ աղ եւ այլն: Բայց աս ալ ամէն տեղ նոյն չէ. զոր օրինակ Հիւսիսային ծովը Բալտիկ ծովէն կրկնապատիկ աւելի աղ ունի, նոյնպէս Յրտային ու Արեւելեալ գոտիներուն մէջ ջուրն աւելի աղի է՝ քան թէ բարեխառն գոտիներուն մէջ: Ծովի ջուրը խմելու յարմար ընելու համար շատ փորձեր եղան, բայց ամէն կողմանէ դո՛ւր ըլլալու պտուղ մը չտուին: Ծովուն աղիութիւնը նաւաւարներուն մեծ դժուարութիւններ ու նեղութիւններ կու տայ, բայց շատ օգուտներ ալ ունի. վասն զի ասով ծովի ջուրը զանազան հիւանդութեանց ատեն օգտուի լուացուելու մէկիկ ոյժ կ'ունենայ, ծովի ձկերն աւելի համ կը ստանան: Նմանապէս աղի մասերուն պատճառաւ՝ ծովի ջուրն անոյշ ջրէն աւելի թանձր ու աւելի ծանր կ'ըլլայ, եւ շատ բեռ կը վերցընէ, որ նաւագնացութեան շատ գիւրութիւն կու տայ. ինչու որ աղի ջրին ծանր ըլլալով՝ նաւերը շատ խորունկ չեն մտներ ու երեսէն թեւթեւութեամբ կ'երթան, ուր որ անոյշ ըլլար նէ, նաւերը շատ խորունկ կը մտնէին եւ ծանր ու ծանրաշարժ կ'ըլլային. նոյնպէս լողալու վրայ ալ իմանալու է: Գարձեալ աս աղիութիւնն է՝ որ ծովու երեսը սառելէն կը պահէ, ապա թէ ոչ՝ նաւերը մեծամեծ վտանգներու մէջ կ'ըլլային: Բայց երբ որ ցուրտը սաստիկ կ'ըլլայ, ինչպէս 28 ստորձան Ռ., ան ատեն ծովուն երեսը բարակ սառնեղէն կեղեւ մը կը կապէ. իսկ չորս կողմանէ պաղ երկիրներով զոյգ ծովերն աւելի շուտով կը սառնեն, ինչպէս Բալտիկ ծովը գրեթէ 20 ցրտութեան ատեն՝ կը սառի. իսկ բեւեռներու մօտ սաստիկ ցրտութեան համար՝ ծովուն վրայ տեղ տեղ մշտնջենաւոր սառնեղէն դաշտեր ու 100 ոտնաչափ հաստ սառնեղէն լեռներ կան, որոնք երբեմն ջրին երեսը լողալով՝ մինչեւ բարեխառն գոտիներուն 45 երորդ աստիճանը կու գան: Ծովուն մէջ դէպ ի վար իջնալով՝ տաքութիւն երեւելապէս կը պակսի եւ աղիութիւնը կը սաստկանայ:

2. Ծովու գոյնը: Ծովի ջուրն ըստ ինքեան անգոյն է եւ պայծառ, ինչպէս գաւաթի մը մէջ առնուած ատեն կը տեսնուի: Բայց ծովին մէջ՝ երկնքին գոյնը վրան դարձելով՝ ընդհանրապէս խափ կամ Երկնագոյն կապոյտ կ'երեւայ, սակայն յատակին որպիսութենէն, ջրին յստակութենէն կամ պղտորութենէն եւ ուրիշ զանազան պատճառներէն՝ շատ տեսակ գոյն կ'ունենայ կամ գոյնը կերպ կերպ կը փոխէ: Ծովուն՝ կարմիր, ճերմակ, դեղին, կանաչ երեւալով՝ յատակին նոյն գոյնն ունենալէն է: Պոնտոսին՝ Սեւ ծով կոչուելուն պատճառն է, իր բոլորտիքն

ունեցած նոճի ու շոճի ծառերուն բազմութիւնը, որոնք ցամաքի մօտ տեղուանք ծովուն վրայ մուտ չաք մը կը ձգեն: Իսկ տեղ տեղ ծովուն սեւեւեւ երեւալով՝ սաստիկ պղտիկ ճճիներուն անբաւ բազմութենէն է: Այլեւայլ կողմանք ծովուն ջուրն ան աստիճանի յստակ ու վճիտ է, որ մինչեւ 60—80 ոտնաչափ (10—13 գրկաչափ) խորունկ յատակը հայլի պէս կը ցուցնէ: Ասոնց ամենէն գեղեցիկ ու փառաւորն է Ամերիկա Մեքսիկոյի աւջեւ, ուր նաւորդները 60 ոտնաչափ խորունկ ջրին երեսէն՝ ծովու յատակին կանաչեղէններն անանկ պայծառ կը տեսնեն, որ իրենք զերենք դալար մարդի մը վրայ ազատ օդի մէջ կեցած կը կարծեն: Հեղաշարժ ալիքներուն վրայ նաւուն երեքած ատենը՝ մարդուս աչքը վերջին ատիճանի կը զուարճանայ, երբ որ կը տեսնէ վերէն սիրուն կանաչ ու ծաղկաւետ բոյսերը, որոնց վրայ կը վիստան ու կը կայտուան բիւրաղքի ժամանքը, ջրոյնի (ֆէնէլ ֆէնտ-նէսի), ճառագայթածեւ խեցեմորթներ եւ ուրիշ կերպ կերպ գոյնզգոյն ձկուհիք:

3. Ծովու փայլելը կամ ծովական ցայգալոյսը գեղեցիկ ու լուսաւոր երեւոյթ մըն է, որն որ գիշերը ծովուն վրայ կը տեսնուի: Ասիկա մէջ մը կ'երեւայ նաւուն գացած ատենը, որն որ փայլուն գիծ մը կը ձգէ, բայց շատ անգամ ալ թէ ջրին հանդարտ կեցած ժամանակը եւ թէ շարժած ատենը կը տեսնենք որ պղտիկ փալիւն բոցեր ու աստղանման կէտեր ծովին երեսը կը ծածկեն: Նոյն ատեն բոլոր ծովը կրակի մէջ կ'երեւայ, եւ նաւերն ալ կարծես թէ հրեղէն կամ լուսեղէն համատարածի մը վրայ կը ճեմեն: Աս երկու երեւոյթներուն առաջինին պատճառն են՝ ծովուն մէջ փտած կենդանիներուն մարմնէն գոյացեալ լուսակրական (փոսփորային) մասերը, որոնք շփուելով կը փայլեն: Երկրորդին պատճառն են ծովուն մէջ գտնուած անթիւ անհամար թուլատարր բուսած պղտիկ կենդանիները, որոնց մորթը կամ պատանքը քանի որ վրանին է, լուսաւոր չեն երեւար, բայց ան պատանքը քիչ մը ճեղքուելուն պէս՝ կը սկսին իրենց մարմնէն շողշողուն լոյս մը տարածել: Ասանկ ծովաջրէ առնես ամանի մը մէջ դնես ու սկսիս նէ երեւցնել, անմիջապէս կը սկսի փայլել. բայց շարժումը դադարեցնելու պէս՝ փայլունն ալ կը դադրի: Ծովու վրայ աս գեղեցիկ երեւոյթը Հնդկային ու Անդանդեան Ովկիանոսներուն մէջ մանաւանդ հասարակածին մօտ տեղերն ամենէն սիրուն ու յաճախ կ'ըլլայ:

4. Ալեկոծութիւն: Ծովը միշտ շարժման մէջ է. իր գլխաւոր շարժումներէն մէկն է ալիքներուն երեւումը, որն որ՝ ինչպէս յայտնի է՝ հովէն կը պատճառի, այսինքն հովը ծովին վրայ կ'սկսելով՝ իր ճնշած տեղը ջուրը ներս կ'երթայ կը խորունկնայ, ու քովի մասը կը բարձրանայ. աս կերպով ծովուն ելած իջած ջրային մասերը կ'ըսուին Ալիք, Վէտք, Կուտակ, Կոհակ: Ալիքներն իրենց քովի ջրերուն ալ նոյն շարժումը յաջորդաբար հաջորդելով՝ ծովուն երեսն Ալեկոծութիւն կը ծագի: Ալիքները հովին սաստկութեան համեմատ կը բարձրանան. իրենց բարձրութիւնը 20—60 ոտնաչափ կը գրուի: Ինչպէս

յայտնի է, ծովու երեսին ալեկոծութիւնը շատ խորունկ չ'երթար. սուզակները (ֆալգսթեյբը) 90 ոտնաչափ խորութեան մէջ բան մը չեն զգար. անոր համար մարգարտահանները մերիկ եղած ատենն ալ կը յանգւնին ջուր կը մտնեն: Հովը դադրելէն ետեւ ալիքները ծովուն վրայ աւելի կը բարձրանան, որովհետեւ նոյն ժամանակը հով չկայ, որ զանոնք ճնշելով վար իջեցընէ. ասիկա նաւաւ վարներուն շատ վտանգաւոր է: Ալեկոծութեան մէջ խիստ վտանգաւոր բաներէն մէկն ալ ան կ'ըլլայ, եթէ ալիքները բոլոր ուժով երթան ու ծովեզերաց վրայ գտնուած սեպ ու յից ապառաժներուն զարնուին: Երբ որ աս զարնուած ալիքներն ետ դարձած ատեն՝ նոր եւ կող ալիքներուն հանդիպին, երկուքն ալ իրարու կռթնելով պատի պէս կը բարձրանան եւ կ'ըսուին քորոմ, որն որ նոյնպէս վտանգաւոր է:

5. Յորձանք (սթրիք), որն որ ուրիշ բան չէ, բայց եթէ ծովու գետ, կամ թէ ըսենք՝ ծովի ջրերուն մէկ տեղէն մէկալ տեղ սրնթաց վազելը: Բոլոր ծովերն իրարու հետ կանոնաւոր հոսանք մը չունին, այլ միայն զատ զատ ծովերու մէջ կանոնաւոր յորձանք կայ՝ գլխաւորաբար արեւադարձներուն մէջ կամ հասարակածին մօտ, որոնք միշտ արեւելքէն դէպ արեւմուտք կը վազեն, որով եւ դէպ արեւմուտք աւելի շուտով կ'ըլլայ նաւարկութիւնը՝ քան թէ դէպ արեւելք: Ասոնց ամենէն երեւելին Հասարակածի յորձանք ըսուածն է, Անդլանդեան Ովկիանոսի մէջ, որն որ Ափրիկէի եզերքէն դէպ ի Մեքսիկոյի ծովածոցը կ'երթայ, ասիկից կը դառնայ ու բոլոր Հիւսիսային Ամերիկային եզերքին առջեւէն մինչեւ Նոր ֆունտլէնտ կամ Թեւ-Նեօլ կու գայ. հոն դիմաց դէպ արեւելք կը զարնէ ու կը հասնի մինչեւ Ամարեան կղզիները. իր ջրերուն մէկ մասը ձիւրալդարի նեղուցէն Միջերկրական ծով խաւրելէն ետքը՝ կը դառնայ իր տեղը: Աս անկանոն շրջանը 34 ամսուան մէջ կը կատարէ: Աս յորձանքներուն հաւանական պատճառը կը համարուի նախ երկրի իր առանցքին վրայ արեւմուտքէն դէպ արեւելք դառնալը. եւ երկրորդ՝ հասարակածի մօտ տիրող տարեւոր հողմը, որն որ շարունակ արեւելքէն դէպ արեւմուտք կը փչէ: Ծովու վրայ կան ուրիշ մեծ յորձանքներ ալ, զոր օրինակ Բեւեռներու յորձանքները, որոնք միշտ դէպ ի հասարակած կը վազեն, ինչպէս որ բեւեռներէն հասարակածի կողմն եկող խոշոր սառուցի կտորուանքները կը յուցընեն: Ծովուն աս կերպ կերպ մեծ յորձանքներուն ճիշդ մեկնութիւնը դեռ գտնուած չէ: Իսկ պզտիկ յորձանքներէն համարեն, մասնաւոր նեղուցներու մէջ, որոնց պատճառն ան է, որ ծովուն մէկ մասին ջուրն աւելնալով՝ հաւասարելու համար մեկալին մէջ կը վազէ: Ասոնց երեւելիներն են Սեւ ծովուն եւ Միջերկրական ծովուն մէջ եղած յորձանքը, որ Արտասոսնուպոլի նեղուցէն կ'անցնի. նոյնպէս Ճիպրալդարինը, Բալթիկ ծովունը եւ այլն: Շատ անգամ ծովուն մի եւ նոյն տեղն երկու իրարու հակառակ յորձանք կը վազեն. երբ որ ասոնք իրարու չեն հանդիպիր, այսինքն՝ երբ որ մէկը ծովուն եւրեան է ու մէկը վար, երկուքն ալ իրենց ընթացքը

յառաջ կը տանին. բայց իրարու դիմաց դալու որ ըլլան, հանդիպած տեղերնին կը սկսին շրջան մ'ընել ու ձագարածեւ (խռնի՛ յեւո՛վ) ծակ մը բացուելով՝ դէպ ի ծովուն յատակը կը վազեն ու միօրինակ կը դառնան. ասիկա Պտոյտ (կիթոս) կ'ըսուի, որուն մէջ ինկած նաւերը կրնան ընկղմիլ: Ասոր ամենէն հաշակաւորներն են Սիկիլիայի ու Նեպոլի մէջ Սիկիլա եւ Քարիբդ, Նորուեւ գիայի առջեւը Մալդրոմ եւ այլն: Յորձանքներն ալ վտանգաւոր կը համարուին, որովհետեւ մեջերսին ինկած նաւը ծածկէն կը խտորցընեն ու կ'առնուն կը տանին:

6. Մակընթացութիւն եւ Տեղատուութիւն կամ Ծովու խաղացք, որն որ է ծովու ջրին 24 ժամու եւ 48 ըսպէի մէջ կանոնաւոր կերպով երկու անգամ ելլելն ու իջնելը կամ աճելն ու նուազելը: Ծովուն ամենէն նշանաւոր շարժումն աս է, բայց գլխաւորաբար բաց ու մեծ ծովերուն մէջ կանոնաւոր է: Երբ որ ծովուն ջուրը կը սկսի բարձրանալ, կ'ըսուի թէ ծովը կ'աճի. ասիկա վեց ժամ ու քիչ մ'ալ աւելի շարունակ յառաջ կ'երթայ ու մակընթացութիւնը մինչեւ վերջին աստիճանը կը հասնի, որ ատեն ծովը Ծով ծայրալի կ'ըսուի: Աս վեճակին մէջ քառուրդ մը կենալէն ետեւ՝ ջուրը կը սկսի վար իջնալ, որն որ նոյնպէս 6 ժամէն քիչ մ'աւելի կը տեւէ ու Տեղատուութիւն կ'ըլլայ: Աս ալ կէս ժամ մը նոյնպէս կը մնայ, ու ետքը նորէն կը սկսի բարձրանալ: Ասանկով 24 ժամու եւ 48 ըսպէի մէջ նոյն երեւոյթը երկու անգամ կը կրկնուի: Ծովեզերաց ու ծովածոցներու մէջ ջուրը 5, 10, 20 մինչեւ 50 ոտնաչափ ալ կ'ելլէ. իսկ մեծ Ովկիանոսի վրայ 3 ոտնաչափէն աւելի չ'բարձրանար. բեւեռներու մօտ գրեթէ ամենեւին չ'տեսնուիր: Իսկ միջերկրաց ծովերուն մէջ կամ խիստ քիչ կայ, ինչպէս Միջերկրական ծովը, ուր ջուրը 1 ոտնաչափ կը բարձրանայ, կամ ոչինչ, ինչպէս Սեւ, Վարմիր ու Բալթիկ ծովերը: Մերիկները շատ աղբեցութիւն ունին ծովու խաղացքին վրայ, ժամանակը կ'ուշացընեն, ջրերը դէպ ի ծով կամ դէպ ի ցամաք քշելով՝ ջրին բարձրութեան աստիճանը կը փոխեն, եւ այլն. շատ անգամ ալ մակընթացութեան ատեն ջրերը ցած երկիրներ մղելով՝ վնասներ կ'ընեն: Տեղատուութեան ու մակընթացութեան պատճառն է լուսնին ձգողական զօրութիւնը, որուն երկրի հաստատուն մասերը չ'հետեւելով՝ հոսանուտ ջուրը կը հնազանդի եւ կը սկսի ուռիլ ու վեր ելլել: Ասիկայ աւելի անկից կը ցուցուի որ ծովուն խաղացքը լուսնին ընթացքին կը հետեւի՝ լուսնին հետ արեւելքէն դէպ արեւմուտք շարժելով, լուսնին՝ երկրի մօտ եղած կամ վերէն դադարահալացեաց նայած ատեն. ջուրն աւելի կը բարձրանայ եւ այլն: Իսկ եթէ արեւը լուսնին ուղեկից ըլլայ, ան ատեն ջուրը սաստիկ զօրութեամբ վեր կը քաշուի: Քսանուշորս ժամու մէջ տեղատուութեան ու մակընթացութեան կրկին անգամ պատահին անկից է՝ որ լուսինը նոյնչափ ատենուան մէջ անգամ մը վերին ու անգամ մ'ալ ներքին կիսաբնդին վրայ գտնուելով՝ ծովին ջուրը կրկին անգամ վեր կը քաշէ:

Մ Ա Ն Բ Ա Ն Ի Ր Ք

Օգի վրայ գիտնական ճամբորդութիւն:

Այնչէր որ Գործուէլը հաշակաւոր Անգղիացի ուսանաւորները, մտերմ օգի վրայ գիտնական ճամբորդութիւն մ'ըրին, որուն մանրամասն պարագաները շատ հետաքրքրական են: Օգագուռն երկրէն գրեթէ 1³/₄ անգղիական մղն բարձրանալէն ու ամպերու շարքէ մը անցնելէն ետքը, վերի մթնոլորտական օդն այնպէս բարակացաւ եւ օդազնային մէջի կաշին ան աստիճանի ընդարձակեցաւ, որ զարմանալի շուտութեամբ սկսան դէպ ի վեր բարձրանալ: Երբ որ երեք անգղիական մղն երկրէն հեռացան, իրենց հետ առած աղաւնիներէն մէկը կողովէն դուրս հանեցին, անասնոյն թռչելով դիտելու համար: Սակայն խեղճ անասնիկն առանց թռչել կարենալու քարի կտորի մը պէս վար ինկաւ: Երկրորդ աղաւնին ալ նոյն վիճակն ունեցաւ. իսկ երրորդը կրցաւ ինք զինքն օդազնային վրայ հաստատուն բռնել. բայց անկէ ետեւ աղաւնոյն ինչ ըլլալը ճամբորդները չիմացան: Կողովին մէջ թող տրուած ուրիշ երկու աղաւնիներէն մէկը՝ ետքէն սատկած, իսկ միւսն՝ արտաքայ կարգի տկարացած դտնուեցաւ: Հինգ անգղիական մղն բարձրութեան մէջ՝ Պր. Այնչէրը գրեթէ աչաց տեսութիւնը կորսնցուց, եւ ջերմաչափը զրոյէն 5 աստիճան վար կը ցուցնէր. քիչ մը ետքը վերջին անգամ դիտելով՝ տեսաւ որ սնդիկը զրոյէն 10 աստիճան վար իջած է: Նոյն միջոցին Պր. Այնչէրը սկսաւ կամաց կամաց խելքը կորսնցընել: Պր. Գործուէլը աւելի կրցաւ դիմանալ: Օգագուռնը տասը րոպէի մէջ արտաքայ կարգի արագութեամբ վեր բարձրացաւ, մինչեւ իր հաշուին համաձայն՝ վեց անգղիական մղն բարձրութեան հասաւ: Աս միջոցին Պր. Գործուէլը ալ սկսաւ մարելու նշմարանքներ իմանալ, եւ երբ որ կազմ թող տարու համար դռնակը բանալ ուզեց, մեծ զարմացմամբ տեսաւ որ մատուրները չիկրնար շարժել: Սակայն անմիջապէս ինք իրեն գալով, դռնակը բացող չուանը ակռաներով բռնեց բացաւ, որով կազմ կամաց կամաց դուրս ելելով՝ օգագուռնը ալ սկսաւ իջնալ: Ասոր վրայ քանի մը վայրկեան անցնելէն ետքը՝ Պր. Այնչէրը սկսաւ ինք իրեն գալ: Իջնալէն ետքն իմացան որ ջերմաչափը զրոյէն մինչեւ 20 աստիճան վար իջած է եղեր. ջրով լեցուած շէշ մը՝ զորն որ մէկտեղ առած էին, կատարեալ սառած էր, եւ հազիւ մէկ ժամէ ետքը հալեցաւ: Պր. Գործուէլը ձեռնոց առնելու մոռցած ըլլալով, օդադաւառներու մէջ պտրտած ատենին, ձեռուները բոլորովին սեւեռած էին, եւ հազիւ վարիջնալէն ետեւ իրենց բնական գոյնը ստացան: Ընդհանրապէս ճամբորդութիւնը յաջող ելք ունեցաւ, եւ վար իջած ատենին դժբախտ պատահարի մը չհանդիպեցան:

Լուցափայտէ պատճառեալ դժբախտութիւն մը:

Գոյնիկացի ուսանող մը, որն որ խել մը ժամանակէ վեր Պատն մէկու մը այցելութեան գացած էր, դարձեալ իր հայրենիքը կը դառնար: Ճամբայ ելելէն յառաջ քանի մը զլանիկ ու տուփ մը լուցափայտ գնեց: Հոգեկառք մոնէլէն ետքը, գլանիկը վառելու համար լուցափայտ մը ուզեց հանել. բայց լուցափայտներուն շատութեան ու քովէ քով գրուած ըլլալուն պատճառաւ, անկարելի եղաւ: Վերջապէս վախճանին հասնելու համար, մէկ մատին ըրունդը լուցափայտներուն մէջը խոթեց, որով փոսփորի կտոր մը փայտէն բաժնուելով բռնկեցաւ եւ ըրունդին ծայրը մնաց: Եւ թէպէտ երիտասարդն անմիջապէս ուզեց հանել, բայց չկրցաւ: Քիչ մը ետքը արտաքայ կարգի ցաւ մը սկսաւ զգալ, որուն յաջորդեց մատին արեան բորբոքումը: Հոգեկառքին հետեւեալ կայարանը չհասած՝ ձեռքը զարհուրելի եղանակաւ ուռած էր, որն որ իրեն անհանդուրժելի ցաւեր կը պատճառէր: Հոգեկառքին մէջ եղողները անոնց խորհրդին անսալով, նոյն գեղը հասած ատենին՝ շոգեկառքէն ելաւ, եւ բժշկի մը երթալով՝ ձեռքն անոր ցուցուց: Բժիշկն իրեն ըսաւ, որ պէտք է շուտ մը ձեռքը կտրել տայ:

Ուսանող բժշկին խորհրդին չանսաց, եւ ճամբորդութիւնը յառաջ տանելով՝ Գոյնիկա հասաւ, ուր անմիջապէս բժշկի մը վազեց: Նոյն միջոցին արդէն արեան բորբոքումը բոլոր բազկին վրայ տարածուած ըլլալով, խեղճ ուսանողին կեանքն ազատելու համար, ամբողջ բազուկը կտրելէն ուրիշ ճար չմնաց:

Տանտիկինն ու զոռը:

Հասարակօրէն մէկը խցին մէջ գող մը տեսնելու ըլլայ, վայնասուն ու աղաղակ կը փրցընէ: Սակայն ասիկայ զանազան դիպուածներու մէջ վտանգաւոր կրնայ ըլլալ. ուստի աւելի խոհեմական ու ապահով է մտերմ Փարիզ դերձակուհւոյ մը բրածը: Ասիկա տուն դարձած ատեն, կը տեսնէ որ խցին դրան վրայ բանալի մը կեցեր է, որն որ իրենք չէր կրնար ըլլալ, վասն զի նոյնը ձեռքը բռնած էր: Հուտ մը ընկելը մտքին մէջ ուրոշելով, դուռը կը զարնէ, կը բանայ: Խուցը մանելով կը տեսնէ որ գող մը խել մը բան ծրարելու զբաղեր է: Թողուցիւն կը խնդրեմ, կ'ըսէ կինը, Ա. Տիկինը տունը չէ: Չէ, կը պատասխանէ գողը, քրոջ աղջկը դուրս գացած է. սակայն ժամէ մը կրնար զինքը տունը գտնել: Գերձակուհին բարեւ տալով, հանդարտութեամբ սանդուղէն կ'իջնայ, կ'երթայ. սակայն քիչ մը ետքը ոստիկանի մը ընկերութեամբ նորէն կը դառնայ, եւ իր ինքնակող մօրեղբայրն անոր ձեռքը կը յանձնէ:

Ապանութեան մը յայտնուիլը:

Երկու տարի յառաջ Մորաւիայի մէջ գեղի մը մօտերը զինուորական զգեստ հագած մեռնելու վրայ եղող մարդ մը գտնուեցաւ: Տեղացիք զինքն առին գեղ բերին, ուր տասուրիքէ օրէն ետքն առանց խելքը գլուխը դալու մեռաւ: Վրան տեսնուած վերքերը կը ցուցնէին որ մէկէ մը յարձակում կրած է: Գրպանը գտնուած թղթերը քննելով՝ իմացան որ դասայիք զինուոր մըն է, զորն որ կառավարութիւնը երկայն ժամանակէ վեր կը փնտռէր: Երեսը վերքերէն բոլորովին խանդարած անձանցով եղած էր: Բայց որովհետեւ տեղւոյն բնակիչներէն ոմանք տեսած էին, որ նոյն օրն իրենց ծանօթ մէկու մը հետ գէպ ի ան կողմերը պտրտելու կ'երթար, կասկածեցան որ նոյն մարդը զինքը սպաննած ու շուտ մը անկից փախած ըլլայ. ուստի եւ ոստիկանութիւնը շարունակ զինքը կը փնտռէր. բայց պարապ տեղ: Ասկէ երեք ամիս յառաջ, վերջիշեալ գեղին հասարակութեան գլխաւորին Հիւսիսային Ամերիկայէն դատաստանական ծանուցում մ'եկաւ, որ մարդասպանութեան կասկածաւոր մարդ մը բռնուեր բանտ դրուեր է: Ասիկայ իր յանցանքը խոստովանելով, յայտնեց որ աւտորիացի փախստական զինուոր մըն է, եւ որպէս զի տերութեան ձեռքէն պրծի, իրեն ծանօթ մէկը վերջիշեալ գեղէն քիչ մը հեռու ամպի տեղ մը տարեր, զինքը հոն սպաննեց է. եւ անոր զգեստը հագնելով ու անցագիրն առնելով, կարող եղեր է Ամերիկա փախչիլ: Աս գեղքը պատմող լրագիրը վրան կ'աւելցընէ թէ բարոյական վէպերու մէջ յաճախ անգամ յառաջ բերուած դէպքը՝ հոս իրօք պատահած է:

Նոր տեսակ գողութիւն մը:

Քանի մը շաբաթ յառաջ Վիեննայի մէջ տեսակ մը նոր գողութիւն պատահեցաւ: Մարդուն մէկը թերթակալին մէջ 10,000 Ֆիորին դրած՝ լուսնայափոխի մը սանդուղէն վար կ'իջնար: Մէյ մ'ալ յանկարծակի զիմացն օտարական մը գալով, զինքը գեղեց եւ հետն արտաքայ կարգի ուրախութեամբ իբրեւ բարեկամ սկսաւ խօսիլ: Մարդը զարմացած կեցաւ, ինչպէս կ'ենթադրուի՝ առանց զիմացինը ճանչնալու: Մէկալը զինքն ուրիշ մարդու մը տեղ զննելուն վրայ թողութիւն խնդրելով՝ ձգեց գնաց: Ծանրագին թերթակալին տեղը շուտ մը ինք իրեն գալով, ձեռքը ծոցը խոթեց, եւ սարսափմամբ տեսաւ որ ան երեւոյթ եղեր է: Հուտ մը սկսաւ գողին ետեւէն վազել, ուրուն մօտ տեղ մը պատահելով, անմիջապէս բռնել տուաւ, եւ թերթակալին ամբողջ նորէն ձեռք ձգեց:

ԲԱՐՈՅՆԻՊ

Հ Ե Ղ Ի Ն Է

Հեղինէ երկայն ատեն տարակուսանայ մէջ մնաց: Մարթային կերպարանաց վրայ կեղծաւորութեան ու նենգութեան նշանաւորներ կ'երեւային: Եւ թէպէտ ինք չէր ուզեր հաւանիլ միտքն եկած կասկածներուն, որոնք բաւական կ'ըլլային ուրիշ մէկը զգուշացնելու: Բայց չէր կրնար ալ բոլորովին հանդարտիլ:

Ռիշարտոյ տիկինն աս անորոշութիւնը տեսներով, Սիրելի Հեղինէ, ըսաւ, բան մ'որոշելու էք: Չեղի եղած առաջարկութիւնը շատ պատուաւոր եւ պատշաճական է: Եթէ նոյն տեղը ձեզի հաճոյ կ'ըլլայ, ամուսինս ըսելիք մը չ'ունենար. իսկ եթէ յարմար չ'երեւար, կրնաք դառնալ հոս գալ: Գիտե՛ք արդէն որ մեր տունը ձեզի համար միշտ բաց է:

Մեր դիւցազնուհւոյն սրտին մէջ երկու իրարու հակառակ զգածումներ կը կուռէին: Մէկ կողմանէ կը բաղձար որ ալ իր բարերարներուն բեռ չ'ըլլայ. մէկալ կողմանէ ալ ներքին երկիւղով մը կը վրդովէր, որուն պատճառն ինքն ալ չէր կրնար իմանալ: Քիչ մը ժամանակ մտածելէն վերջ՝ Ռիշարտոյ տիկնոջ հարցուց թէ արդեօք արդէն չ'ըլլար որ երթայ նախ Մոնրուպէ տիկնոջ հետ խօսի:

Սիրելի բարեկամ, պատասխանեց տանտիկինը, Մոնրուպէ տիկինը քիչ մը յառաջ ամուսնոյն հետ Մոնրելիէ գացած է: Հաւատացէ՛ք ինծի, միտքս զձեզ մեր տնէն հեռացնել չէ. մինչեւ հիմայ ցուցուցած բարեկամութենէս կրնաք իմանալ թէ որչափ սիրելի էք ինծի: Բայց իրեւ բարեկամ կ'ըսեմ որ եղած առաջարկութիւնը մէկէն մերժելը խելացութիւն չէ: Ուրեմն կարծիքնիդ ան է՝ որ երթամ, ըսաւ Հեղինէ:

Աս խօսքին վրայ Ռիշարտոյ տիկինը շփոթեցաւ եւ չ'ըզցաւ պատասխան տալ: Ուստի դարձեալ նոր լռութիւն մը տիրեց, եւ Հեղինէ տխուր խորհուրդներու մէջ ընկղմած կ'երեւար: Վերջապէս մեծ ճիգ մ'ընելով՝ Մարթային ըսաւ որ պատրաստ է հետը ճամբայ ելլելու:

Տանտիկինը շատ այլայլեցաւ տեսնելով որ Հեղինէ սաստիկ դժկամակութեամբ յանձն կ'առնուէր երթալ: Կը կասկածէր որ գուցէ զինքը ստիպած ըլլայ իր անձնական յօժարութեան դէմ որոշում ընելու: Բայց բան մը չ'ըսաւ, մանաւանդ թէ օգնեց ալ ճամբորդութեան հարկաւոր եղածը պատրաստելու:

Երկրորդ առտու ալ՝ երբ որ Մարթա կառքով գուռը հասաւ, Ռիշարտոյ տիկնոջ սիրուն արտաքին կարգի վախ ինկաւ: Տէր Աստուած, ըսաւ Հեղինէին, չեմ գիտեր ինչո՞ւ այսպէս կ'այլայլեմ: Սիրելի բարեկամս, շատ կը վախնամ:

Ինչո՞ւ համար, տիկին, պատասխանեց քաջութեամբ օրիորդը. նախախնամութեան ձեռքը չե՛մ մի:

— Այո՛, բաժնիդ ճամբարտէ: Ամէնքս Աստուծոյ զաւկներն ենք. Աստուած բարի հայր մըն է: Բայց.....

Կարծեմ, կրկնեց Հեղինէ՝ այնպիսի հանդարտութեամբ մը, որ Ռիշարտոյ տիկինը վարմացուց, վախճալու ամենեւին պատճառ չկայ: Ճամբորդութիւնս ինչպիսի՞ էլք որ ունենայ, իրան — Հէնի կոմսուհւոյն Լիփօնոյ գացած ատենը՝ ես հոս կը դառնամ, ամենայն ինչ ձեզի կ'իմացնեմ:

— Նայի՛ք, կը տեսնեմ որ պէտք է յուսալ. բայց չեմ համարձակիր:

— Ի խնամ Աստուծոյ: Մենք նախախնամութեան գաղտնիքները չենք գիտեր. շատ անգամ ինք մեզի ի կեանս կ'առաջնորդէ ան ճամբով՝ որով կը կարծենք որ զմեզ ի մօտ կը վարէ:

Ամէն, այնպէս ըլլայ, պատասխանեց տիկինը:

Խօքը երկուքը մէկտեղ վար իջան, Մարթային դիմացը գացին, որն որ կառաւ պանին հետ ներս կը մտնէր: Կառաւանքը Հեղինէին արկղն առաւ, եւ օրիորդը նորէն նորէն Ռիշարտոյ տիկնոջ հետ պագտուէին ետքը՝ կառքը մտաւ, Մարթային քովը նստաւ եւ կառքը շուտ մը ճամբայ ելաւ:

Արհ հասած ատենին՝ սուրհանդակի մը պատահեցան, որն որ իրենց մօտենալով՝ ըսաւ որ կոմսուհին զաւկներուն հետ Իտալիա երթալու համար նաւ մտած է, եւ անհամբերութեամբ Ուելլի օրիորդին պատասխանին կը սպասէ:

Հուտով գնա կոմսուհւոյն իմացուր որ, ըսաւ Մարթա, Ուելլի օրիորդն անձամբ կու գայ: Մենք ալ կը ջանանք ետեւէդ շուտով հասնելու:

Հեղինէ շատ խռովեցաւ աս լրոյն վրայ, որուն չէր սպասեր: Բայց ունեցած տհաճութիւնն արտաքուստ եւ ոչ նշանով մը ցուցուց: Չարմանքն աւելի շատցաւ՝ երբ որ տեսաւ թէ Արլէն ելած ատենին, կառքը Մարսիլայի ճամբան բռնելու տեղ՝ դէպ ի ծով տանող ճամբայ մը կը մտնէ: Ուր կ'երթանք կոր, տիկին, հարցուց ընկերին:

— Նաւուն խաբիսի ձգած ծովեզերքը:

— Ուրեմն նաւը Մարսիլա չէ:

— Ձէ. Իտալիա երթալէն յառաջ՝ Ռոն գետին բերանն առնելու վաճառք ունենալով, երէկ իրիկուն Մարսիլայէն ելած է:

Հեղինէ կրնար Մարթային հարցնել թէ ինչո՞ւ համար աս դէպքը յառաջագոյն իրեն չ'իմացուց՝ եթէ գիտէր, իսկ եթէ չէր գիտեր, ետքէն ի՞նչպէս իմացաւ: Բայց միտքն ուրիշ խորհուրդներով զբաղած ըլլալով, լուռ կեցաւ, մինչեւ որ ճամբուն վրայ երող պոստիկ պանդոկ մը հասան:

Ա՛լ ծովեզերքէն հեռու չ'ենք, ըսաւ Մարթա. կառքը հոս թողուք, ճամբանիս ոտքով շարունակենք:

Հեղինէ՛ որն որ կառքին երեւումն աստիկի յոգնած էր, աս առաջարկութիւնը սիրով ընդունեցաւ: Պանդոկին ծառաներէն մէկը Հեղինէին արկղը սայլակի մը վրայ դրաւ, եւ ետքը մէկտեղ սկսան քայլել, առուակի մը քովէն՝ որն որ հոնկից քիչ մը հեռու ծովը կը թափէր:

Ծովեզր հասած ժամանակին՝ իրիկունը մօտ էր: Ծովուն ամալի ափուները ցուրտ հով մը կը փչէր: Ծովը շարժման մէջ էր եւ ալիքները մռնչելով՝ ժայռերուն վրայ կը խորտակէին:

Աս կողմերը խաբիսի նետած նաւ մը երթալու համար մեզի մակոյկ մը պէտք է, ըսաւ Մարթա՝ քանի մը ձկնորսներու: Ուրոնք ծովեզրը կեցած՝ ուռկաններն ցիցերու վրայ տարածելու զբաղած էին:

— Ի՞նչ կ'ըսէք, տիկին, պատասխանեց ձկնորսներէն մէկը. դիտե՛ք՝ որ այսպիսի ատեն.....

Քեզի չափ գիտեմ, ըսաւ անհամբերութեամբ Մարթա. միայն ան կը հարցնեմ որ զմեզ նաւ տանիլ կ'ուզէք:

Բայց, տիկին, կրկնեց ձկնորսը՝ չորս կողմն ու ծովը նայելով, մինչեւ որ ետ դառնամ՝ մութ գիշեր կ'ըլլայ, եւ ամէն նշանները կը ցուցնեն որ փոթորիկ մը պիտի փրթի:

Փոթորիկ: Ի՞նչ, կարծես թէ ես ծովէն չեմ հասկընար, որ քու խօսքերէդ խաբուիմ: Ձե՛ս ամբնար ծովէն վախնալու, տեսնելով որ երկու կանայք չեն վախնար:

— Ըսածս վախէն չէ. բայց պարտքս սեպեցի՝ վտանգը ձեզի յառաջագոյն ծանուցանել:

Ո՛հ, եթէ վտանգ կայ, նաւ չ'մտնենք. գուցէ Հեղինէ: Աւելի աղէկ է որ պանդոկ դառնանք եւ վաղուան սպասենք: Աս ըսելու ժամանակն այլայլութեամբ ալիքներուն շարժման եւ երկնից մթննայուն կը նայէր:

Ապահով եղէք որ ամենեւին վտանգ չկայ, պատասխանեց Մարթա. աս մարդուն չափազանց խօսքին նպատակն ան է՝ որ քիչ մ'աւելի ստակ առնու:

Ար խաբուել, տիկին, կրկնեց նաւաւտին. դիտաւորութիւնս աւելի ստակ առնու չէ: Այսօր վաղուան աւելի ստակ չեմ պահանջեր ձեզմէ: Բայց կը վախնամ որ ձեր յանդիմանութեան վրայ չ'զղջար:

Աղէկ գիտեմ, պատասխանեց Մարթա, որ փոթորիկը չ'սկսած՝ կրնաք թէ՛ մենք նաւը հաւանիլ, թէ՛ դուք դարձեալ հոս ետ դառնալ: Բայց պէտք չէ որ շատիս սուրտեամբ ժամանակ անցնենք:

Տիկին, գուցէ Հեղինէ, զԱստուած փորձելու չէ: Դուք ալ կը տեսնէք որ վտանգ կայ: Ինչո՞ւ զմեզ վտանգի մէջ դնենք: Էտ դառնանք, կ'աղաչեմ:

Դուք ազատ էք, պատասխանեց Մարթա. եթէ կ'ուզէք, ետ դարձէք. իսկ ես՝ միտքս դրած եմ որ անմիջապէս տիկնոջս քովն երթամ:

Աս խօսքերն այնպիսի հանդարտութեամբ ըսաւ որ ինքը օրիորդը սկսաւ լալ: Բայց չ'ընտելու առանձին Նիմ դառնալ, քաջալերուեցաւ եւ ծովերը մտնեցաւ: Մարթա ցած ձայնիւ խօսք մ'ըսաւ նաւաւարին, որն որ շուտ մը մակոյկը պատրաստեց: Հեղինէ մէջը մտաւ, աղէկ մը վերարկուին փաթթուեցաւ եւ խուռն վրան յարձակող մտածմանց մէջ ընկղմեցաւ: Մակոյկն անմիջապէս սկսաւ ծովեզերքէն հեռանալ: